

Nesterova M. A. Methodological explications of cognitive researches in the economics and management.

Complex social-economic situation of nowadays demands of searching of effective human activity's methodological base. One is the most actual problem in the economics and management is decision making problem. The search of methodology of effective decision making with the possible following modeling of the ideal process will support changes to better in behavioral strategies.

Keywords: cognitive researches, management, behavioral economics, decision making, system thinking.

Ливенко В. І.

ІНФОРМАЦІЙНЕ КЕРУВАННЯ: КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ЯДРО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА

У статті розглянуто теоретичні засади інформаційного керування. Проаналізовано етапи реалізації інформаційного керування.

Ключові слова: інформаційне керування, інформаційне протиборство, концепція, стратегія, сценарій.

Стає усе більш очевидним, що майбутнє світової спільноти разом з природними багатствами буде визначати володіння інформаційними ресурсами та інформаційною зброєю. Першість у розвитку інформаційної сфери істотно позначиться на розстановці сил на світовій арені. За деякими прогнозами швидке вдосконалення методів цілеспрямованого впливу на інформаційні процеси і системи керування супротивника здатне не тільки вплинути на стратегічний баланс сил, що склався у світі, але і змінити існуючі сьогодні критерії оцінки такого балансу, на основі співвідношення геополітичних, економічних і військових факторів [8, 34].

Інформація сьогодні набуває характеру стратегічного ресурсу сучасних розвинутих суспільств. Основою цього є той факт, що будь-який речовинний процес, якщо він підлягає контролю і керуванню, має своє ізоморфне інформаційне відображення. Будь-якій дії передують деяка інформаційна модель ситуації, що виникла і способи її зміни. Ефективність дій людини багато у чому залежить від правильного управлінського рішення, що у свою чергу залежить від інформаційного моделювання ситуації, від пошуку потрібної інформації та її переробки [6, 142].

Будь-яка запланована зміна предмета праці, особливо якщо вона вимагає проведення спільних робіт, не можлива без керування процесом побудови моделі у голові (безлічі взаємопов'язаних образів), тобто у ідеальному чи віртуальному контурі управління, так і без керування безпосередньо в природі, тобто у фізичному контурі управління [17, 3].

Поняття «керування» та «інформація» тісно взаємопов'язані. Будь-яке керування ґрунтується на процесах отримання, перетворення і використання інформації (інформаційних ресурсів), що циркулює у каналах прямого і зворотного зв'язку.

Якщо для більшості звичайних організацій інформація є своєрідним ресурсом, то при реалізації інформаційного керування вона вже не тільки ресурс, але і стратегічна зброя, що використовується для ефективного інформаційного керування. При реалізації інформаційного керування не існує витрат праці і капіталу, не пов'язаних з використанням інформації. Інформація, інформаційний фонд стають основним ресурсом ефективного прийняття рішень. Як правило, основною проблемою у прийнятті і реалізації ефективних управлінських рішень є не брак ресурсів і капіталу, а відсутність інформації, необхідної для використання цих ресурсів і капіталу з найбільшим успіхом [6, 190].

Ефективність інформаційного керування не в останню чергу зумовлена тим, що окрема людина у сучасному суспільстві в принципі не має можливості провести повноцінний аналіз ситуації, пов'язаний з необхідністю знайти і обробити колосальний обсяг інформації для формування об'єктивної картини і прийняття рішення в умовах різкого браку часу [3, 440].

Проблематиці інформаційного протиборства присвячено чимало робіт вітчизняних науковців, особливої уваги заслуговують праці наступних авторів: Бегма В., Биченок М., Галака О., Горбулін В., Дзюба Т., Дудикевич В., Жарков Я., Жук С., Ільшов О., Конах В., Ладне Д., Литвиненко О., Мезенцева Н., Ожеван М., Павлюк Ю., Поляруш О., Почепцов Г., Цвяк І., Чмельов В., Шедяков В. та ін.

Дослідження, присвячені питанням інформаційного керування, репрезентовані насамперед напрацюваннями російських науковців: Бухарін С., Денисов О., Ковальов В., Кононов Д., Косяченко С., Кузнецов М., Кульба В., Малков С., Малюгін В., Манойло А., Мікрін Є., Расторгуєв С., Циганов В., Чернов І. та ін.

Мета статті – охарактеризувати теоретичні засади інформаційного керування.

Оскільки інформаційне керування – це процес, то як і будь-який процес, воно має певну структуру. Для досягнення поставленої мети передбачається визначити поняття інформаційного керування, описати його складові елементи та з'ясувати умовний алгоритм його здійснення.

Під інформаційним керуванням розуміють процес вироблення та реалізації управлінських рішень у ситуації, коли керуючий вплив носить неявний, непрямий характер, а об'єктові керування надана обумовлена суб'єктом управління інформація про ситуацію (інформаційна картина), орієнтуючись на яку цей об'єкт немовби самостійно вибирає лінію власної поведінки [8, 34].

У праці «Теоретические основы информационного управления» [10] розглянуто загальні вимоги до змісту дослідницьких робіт з розробки методологічних і теоретичних положень, що є основою вироблення і реалізації інформаційного керування. В. В. Кульба, Д. А. Кононов, В. Д. Малюгін, В. В. Циганов як методологію дослідження структури, властивостей і можливостей процесів інформаційного керування використали їх моделювання на основі інтеграції системно-логічного, інформаційно-логічного, структурно-соціального та сценарного підходів [10].

Механізми інформаційного керування пов'язані з прагненням так сформулювати повідомлення про оточуючу реальність, щоб людина приймала їх як цілком зрозумілі та діяла відповідно, незважаючи навіть на їх неадекватність. Таємна сторона високої ефективності інформаційного керування полягає у дотику до безсвідомого людини, витонченому маніпулюванні сприйняттям дійсності. Роль безсвідомого та психоаналіз інформаційних процесів у сучасному суспільстві розглядає В. Попов [14-16].

Сучасні політологи зазначають, що хоча засоби інформації не визначають того, як населення буде думати, вони насправді визначають те, про що слід думати. Те, що з'являється у повідомленнях, стає на порядок денний суспільного життя, те, про що не повідомляється, може бути втрачено саме тоді, коли суспільство відчуває у цьому найбільшу потребу.

Наше уявлення про реальність базується не на раптовому одкровенні, воно формується день за днем і рік за роком на основі відомостей про те, що відбувається у світі, про які повідомляють головним чином засоби масової інформації. Наш погляд на реальний світ дуже динамічний. Він складається із сукупності уявлень, скоректованих на основі об'єктивного підходу, коли відомі усі елементи, що підлягають оцінці. Коли ж один якийсь елемент

відомостей про обстановку виключається або, навпаки, включається, наше уявлення про соціально-політичну картину світу виявляється спотвореним. В основі людського розуму закладено вміння розпізнавати причину і наслідок, але передумовою його вразливості виявляється залежність людини від знання чіткої картини і значення подій, що відбуваються. Коли якась частина, що з'єднує причину і наслідок, виявляється затемненою, ми будемо помилятися, але джерела помилок стають незрозумілими. Тому помилки будуть повторюватися з року в рік, з десятиліття у десятиліття, бо у свідомості зникає щось, чим ми керуємося у нашій суспільній поведінці [6, 146].

У процесі планування та реалізації інформаційного керування виокремлюють наступні основні етапи: усвідомлення проблеми; аналіз ситуації; формулювання мети; сегментація цільової аудиторії, вивчення та аналіз характеристик її сегментів; побудова дерева цілей; розробка концепції, стратегії, програми та сценарію еволюції під впливом інформаційного керування; розробка плану дій, вибір методів і засобів реалізації інформаційного керування; моніторинг, контроль, аналіз ефективності та коригування [9, 60].

Важливим кроком є розробка концепції інформаційного керування – документу, у якому мають бути викладені загальні уявлення про поточний стан системи, її минулі стани, а також прогноз інформаційного керування у майбутньому.

Створення концепції починається з ретельного вивчення поточного стану та передісторії еволюції об'єкта. Мета вивчення – виявити якісні, ключові зміни, що відбуваються у соціальній системі, оцінити можливості сегментації аудиторії, дати якісну оцінку основних параметрів виділених сегментів.

Концепція повинна містити коротку характеристику сфери, у якій здійснюється інформаційне керування, опис обстановки і найважливіших факторів, можливості впливу на об'єкт і ситуацію. Вона включає прогноз основних подій на період далекоглядності, перелік та загальний опис завдань, методів і засобів інформаційного керування, що слід використовувати [9, 61].

У дослідженні «Технологии несилового разрешения современных конфликтов» розглянуто концептуальні засади протидії інформаційно-психологічним війнам [13].

На основі розробленої концепції будують «дерево цілей», на кожному рівні якого з докладністю, яка визначається його значимістю, формулюють завдання, що потребують вирішення. При цьому на кожному рівні фіксують лише ті проблеми, вирішити які може тільки

керівник цього рівня. Дерево цілей будують зверху вниз, на основі концепції та поетапно, рівень за рівнем так, щоб заходи наступного рівня забезпечували вирішення завдань попереднього. Необхідно забезпечити таку організацію інформаційного керування, при якій гарантується виконання усіх підцілей найнижчого рівня.

Стратегія – це напрям і спосіб досягнення мети. Стратегія інформаційного керування багато у чому залежить від цільової аудиторії, методів генерації, творчості, виконавців і засобів поширення інформації. Впливи інформаційного керування засновані на досягненнях політології, соціології, психології і фізіології людини [9, 63].

У рамках стратегії інформаційного впливу формуються довгострокові цілі та реалізуються шляхи їх досягнення. Стратегія повинна відрізнитися винахідливістю і орієнтуватися на результат. Обрана стратегія буде мати значний вплив на вибір сценаріїв і програми реалізації інформаційного керування, обсяги використовуваних засобів. Перший крок у визначенні стратегії – вибір цільової аудиторії та її сегментація. Другий – розробка основоположної мети програми і сценарію реалізації інформаційного керування, вибір виконавців [8, 36].

Питанням стратегічного планування у сфері національної безпеки присвячено монографію Горбуліна В. П. та Качинського А. Б. «Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки» [5]. У книзі «Методы и технологии информационных войн» розглянуто методи усвідомлення цілей інформаційних війн, їх представлено у вигляді дерева цілей, процедури ситуаційного аналізу, методів та етапів формування стратегії інформаційної операції [2].

Об'єктом інформаційного керування є певна аудиторія, яку можна розподілити на спеціалізовану і масову. Основною їх відмінністю є характер об'єднання індивідів у цю аудиторію. Спеціалізовану аудиторію можна виокремити формальним чином (наприклад, колективи виробничих підприємств) і неформально (наприклад, футбольні вболівальники). Масова аудиторія не є цілісним утворенням, має неорганізований характер, не має чітких закритих кордонів і може змінюватися від однієї ситуації до іншої. Основою, базовим елементом будь-якої аудиторії є людина, що має індивідуальні характеристики, достоїнства і недоліки. У рамках інформаційного керування необхідно вивчити поведінку людини у її взаємодії з іншими людьми, а також ті аспекти поведінки людини, які пов'язані зі її спілкуванням, приналежністю до соціальних класів і груп, участю у трудових колективах, політичних організаціях, неформальних групах

тощо. Тому фундаментальними поняттями при використанні інформаційного керування стають особистість як суб'єкт вироблення управлінських рішень і об'єкт їх прямого і непрямого впливу на аудиторію і колектив. Саме у цих рамках у результаті спілкування реалізується діяльність особистості та групи [7, 26].

Основним органом планування та управління розробкою і реалізацією заходів інформаційного керування має бути спеціалізована організаційна структура.

Головними функціями такої структури є:

- забезпечення своєчасного виявлення проблеми, її аналіз і вироблення ефективних управлінських рішень;
- забезпечення якісної постановки цілей і їх деталізації з орієнтацією на загальну і спеціалізовані сегменти аудиторії;
- забезпечення прогностичної оцінки ефективності прийнятих управлінських рішень;
- забезпечення ефективного зворотного зв'язку і оцінки ефективності прийнятих рішень [6, 189].

Відповідно до виконуваних функцій така структура повинна забезпечувати реалізацію наступних напрямків діяльності:

- підготовки стратегічних, тактичних і оперативних рішень у сфері інформаційного керування та їх документування;
- обробки інформації, що надходить, ведення баз даних та знань, комплексної оцінки обстановки;
- моделювання ефективності впливу інформаційного керування з використанням засобів і можливостей обчислювальної техніки;
- доведення прийнятих рішень до реалізації та контролю за їх виконанням, моніторингу та оцінки ефективності.

Управлінські рішення приймаються у різних обставинах, включаючи кризові, і тим не менш вони повинні бути прийняті своєчасно, бути максимально обґрунтованими і забезпечувати найбільш повне та ефективне використання наявних можливостей. Для цього потрібне чітке з'ясування керівництвом цілей і завдань майбутньої операції, всебічна і об'єктивна оцінка обставин, компетентність. Основними складовими цього складного процесу є збір та підготовка вихідних даних, побудова моделі розвитку ситуації, формулювання (прийняття) рішення керівником, конкретизація і деталізація рішення у плані реалізації інформаційного керування, доведення рішення до виконавців, а також організація, оперативне управління та контроль за його реалізацією [6, 189].

Одним з методів представлення інформації про можливі зміни соціально-політичної обстановки і вироблення ефективних управлінських рішень є сценарії розвитку ситуації.

Сценарій може розглядатися як «система передумов та нарис плану перебігу подій» [12].

Під сценарієм розвитку соціально-політичної ситуації розуміють «модель зміни обстановки, що пов'язана з прийняттям і реалізацією управлінських рішень, та визначається у дискретному часовому просторі з заданим часовим кроком» [6, 183].

Ключовим поняттям методології сценарного підходу є поняття невизначеності. Найбільш поширене розуміння цього терміна – часткова або повна відсутність інформації про структуру та можливі стани системи і (або) її середовища [10, 21].

Будь-який сценарій – спроба зняти невизначеність, що неминуче супроводжує прогнозування розвитку соціально-політичної ситуації. Це можна здійснити або на основі тієї інформації, яка вже накопичена суспільством про різноманітні соціально-політичні ситуації, та/або на основі отриманої нової інформації за допомогою наукових досліджень, а також за допомогою особистого досвіду експерта.

За ознакою типу ймовірнісних оцінок подій, пов'язаних з розвитком соціально-політичної ситуації, сценарії поділяються на базові (найбільш ймовірні), песимістичні й оптимістичні.

Базовий сценарій зручний для глибокого і ретельного аналізу з метою підвищення ефективності організації превентивних і оперативних заходів з управління розвитком соціально-політичною ситуацією. Песимістичний сценарій – це набір подій і взаємозв'язків між ними, що призводять до максимальних втрат і збитків у результаті їх виникнення та розвитку. Оптимістичні сценарії відбивають, відповідно, ті події і взаємозв'язки між ними, що призводять до позитивних тенденцій у розвитку соціально-політичної ситуації [6, 184].

Основні вимоги до форми представлення сценаріїв наступні:

- простота і зручність аналізу в процесі підготовки та прийняття рішень;
- можливість обробки на ЕОМ у діалоговому (інтерактивному) режимі;
- ясність структури сценарію, взаємозв'язків між основними подіями.

Сценарний підхід передбачає дослідження інформаційних процесів у соціальних системах на основі побудови і вивчення сценаріїв поведінки об'єктів (синергетичні сценарії) і сценаріїв керування ними

з позицій інформаційно-логічного, структурно-соціального та системного підходів (атракативні сценарії). Це дозволяє вивчати багатоаспектні проблеми, аналізувати і синтезувати сценарії раціональної інформаційної поведінки соціальних суб'єктів і у кінцевому рахунку перейти до створення системи інформаційної безпеки соціального об'єкта, структури чи процесу в умовах активних інформаційних впливів [10, 18].

Як вважає Е. Янч, «сценарій не передбачає майбутнє, а формує його варіант». У цьому вислові міститься важлива передумова для ідеї прогнозів, що справджуються. У термінах синергетики оприлюднений сценарій формує атрактор, а отже жорстко впливає на майбутнє [12, 132].

Процес інформаційного впливу одного об'єкта на інший доцільно декомпонувати на наступні етапи: генерація даних (відображення стану джерела впливу), генерація інформаційних елементів та інформаційних сукупностей, передача інформації джерелом впливу, прийом інформації реципієнтом, генерація сукупності даних об'єктом впливу, генерація інформаційних елементів і створення нових інформаційних сукупностей об'єкта впливу. Кожен з цих етапів має свої особливості і повинен бути описаний спеціальними характеристиками, а спільність їх здійснення полягає у тому, що вони занурені у спільне інформаційне поле [10, 18]. У книзі «Оформализации понятия информационного поля» розглянуто формалізацію інформаційної взаємодії суб'єктів у термінах «інформаційного поля».

У монографії «Інформаційні впливи та операції. Теоретико-аналітичні нариси» розглянуто сценарії спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на здійснення впливу на суб'єктів ухвалення рішень, на великі маси людей в умовах дестабілізованих обставин та на зміну політичного курсу держави [12]. У статті «Зовнішньополітичні впливи у контексті ініціювання політичної нестабільності» автор розглянула сценарій ініціювання політичної нестабільності [11].

Будь-яке керування, у тому числі й інформаційне, припускає знання щодо поведінки об'єкта керування, про його можливі реакції на зовнішні керуючі впливи. Тому для успішної реалізації інформаційного керування необхідно реалізувати постійне спостереження (моніторинг) за станом керованого об'єкта.

Під моніторингом інформаційного керування розуміють проведення планомірних і цілеспрямованих вимірювань явищ і

параметрів розвитку керованого об'єкта і їх подальший аналіз [6, 206].

При здійсненні моніторингу реалізуються наступні завдання:

- визначення параметрів спостереження;
- визначення способів отримання необхідних даних;
- визначення алгоритмів обробки результатів спостереження та їх подальша інтерпретація.

У монографії «Проблеми захисту інформаційного простору України» розглянуто деякі положення щодо моніторингу комплексних інформаційних загроз [4].

Отже, організація інформаційного керування передбачає розробку концепції, здійснення ситуаційного аналізу та побудови дерева цілей. Об'єктом інформаційного керування є цільова аудиторія, а вивчення її сегментів і аналіз характеристик є окремим важливим завданням. Відповідно до ухваленої стратегії інформаційного керування обирають методи і засоби здійснення інформаційних впливів. Планування і реалізацію заходів інформаційного керування, розробку відповідних програм і сценаріїв еволюції соціально-політичної ситуації здійснює спеціалізована організаційна структура, що може розглядатися як суб'єкт інформаційного керування. Завершальним етапом інформаційного керування є моніторинг, контроль і аналіз ефективності керуючих впливів, їх необхідне коригування.

Напрямки подальших досліджень вбачаємо у вивченні ролі та місця інформаційного керування у системі політичного керування та забезпечення національної безпеки держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бухарин С.Н.* О формализации понятия информационного поля / С.Н. Бухарин, В.И. Ковалев, С.Ю. Малков // Информационные войны. – 2009. – № 4. – С. 2-9.
2. *Бухарин С.Н., Цыганов В.В.* Методы и технологии информационных войн. – М.: Академический Проект. – 2007. – 382 с.
3. *Вепринцев В.* Операции информационно-психологической войны. Краткий энциклопедический словарь-справочник / В. Вепринцев, А. Манойло, А. Петренко, Д. Фролов. – М.: Горячая линия – Телеком, 2005. – 495 с.
4. *Горбулін В.П., Биченок М.М.* Проблеми захисту інформаційного простору України: монографія. Ін-т пробл. нац. безпеки. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 136 с.
5. *Горбулін В.П., Качинський А.Б.* Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Монографія. – К.: НІСД, 2010. – 288 с.

6. *Кузнецов Н.А.* Информационная безопасность систем организационного управления. Теоретические основы. / Н.А. Кузнецов, В.В. Кульба, Е.А. Микрин. – М: Наука, 2006. – Том 1. / РАН, Институт проблем передачи информации. – 496 с.
7. *Кульба В.В.* Средства и объекты информационного управления / Кульба В.В., Кононов Д.А., Косяченко С.А., Цыганов В.В., Чернов И.В. // Информационные войны. – 2009. – № 4. – С. 20-32.
8. *Кульба В.В.* Характеристики, методы и функции информационного управления / Кульба В.В., Кононов Д.А., Косяченко С.А., Цыганов В.В., Чернов И.В. // Информационные войны. – 2009. – № 2. – С. 33-42.
9. *Кульба В.В.* Планирование и реализация информационного управления / Кульба В.В., Кононов Д.А., Косяченко С.А., Цыганов В.В., Чернов И.В. // Информационные войны. – 2010. – № 3. – С. 59-69.
10. *Кульба В.В.* Теоретические основы информационного управления / Кульба В.В., Кононов Д.А., Малюгин В.Д., Цыганов В.В. // Информационные войны. – 2008. – № 2. – С. 16-23.
11. *Ливенко В.І.* Зовнішньополітичні впливи у контексті ініціювання політичної нестабільності // Політологічний вісник. Зб-к наук. праць. – К.: «ІНТАС», 2012. – С. 261-275.
12. *Литвиненко О.В.* Інформаційні впливи та операції. Теоретико-аналітичні нариси: Монографія – К.: НІСД, 2003. – 240 с.
13. *Манойло А.В.* Технологии несилового разрешения современных конфликтов. Под. ред. проф. А.И. Петренко. – М.: Горячая линия – Телеком, 2008. – 392 с.
14. *Попов В.Д.* Духовно-информационная сила эгрегора: монография / В.Д. Попов. – М. : Изд-во РАГС, 2010. – 150 с.
15. *Попов В.Д.* Информация: как открывается ящик Пандоры (Информация в системе управления) : монография. – М. : Изд-во РАГС, 2009. – 110 с.
16. *Попов В.Д.* Тайны информационной политики (социокommunikативный психоанализ информационных процессов): [монография] – М.: РАГС, 2009. – 299 с.
17. *Расторгуев С.П.* Информация как энергия образа // Информационные войны. – 2010. – № 4. – С. 2-6.
18. *Цыганов В.В., Бухарин С.Н.* Информационный менеджмент. Механизмы управления и борьбы в бизнесе и политике: Словарь-справочник. – М.: Академический Проект, 2009. – 506 с.

Ливенко В.І. Информационное управление: концептуальное ядро информационного противоборства.

В статье рассматриваются теоретические основы информационного управления. Анализируются этапы реализации информационного управления.

Ключевые слова: информационное управление, информационное противоборство, концепция, стратегия, сценарий.

Lyvenko V. I. Information management: the conceptual core of information warfare.

The article deals with the theoretical foundations of information management. Analyzed the stages of implementation of information management.

Keywords: information management, information warfare, concept, strategy, scenario.

**Васильєва І. В.,
Кірієнко С. В.**

БІОЕТИКА В КОНТЕКСТІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЗНАНЬ

Стаття присвячена аналізу основних факторів, що зумовлюють появу біоетики, пов'язаних із загальним процесом розвитку науки і філософії, зміною парадигм знань у ХХ столітті.

Ключові слова: філософія, наука, біоетика, спеціалізація, інтеграція, міждисциплінарний, парадигма, постнекласична наука.

Серед сучасних наук, які ґрунтуються на міждисциплінарних підходах, біоетика займає особливе місце, оскільки намагається дати відповіді на комплекс питань, пов'язаних з життєдіяльністю людини у сучасному технізованому, інформатизованому і глобалізованому світі не тільки з наукових (природничих, гуманітарних), а й гуманістичних позицій. Одночасно факт появи біоетики проблематизує ряд важливих уявлень про шляхи подальшого розвитку знання та культури, науки та філософії.

Проблемам біоетики присвячені праці багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців. Передусім слід відзначити фундаментальні підходи її фундаторів: А. Швейцера, В. Поттера, Е. Згречча, Р. Віча, Т. Бічампа, Дж.Ф. Чілдресса. У працях українських (С. Вековшинина, Л. Кулініченко, Ю. Кундієв, В. Москаленко, В. Нападиста, М. Попов, С. Пустосвіт та ін.), російських (Р. Апресян, А. Гусейнов, Б. Юдін, П. Тищенко та ін.), білоруських (Т. Мишаткіна, Е. Фонотова, С. Денисов, Я. Яскевич) учених досліджуються питання предмета біоетики, її структури, принципів, обґрунтовуються підходи щодо окремих біоетичних і біомедичних проблем.